

PSIXOLINGVISTIKANING DOLZARB MASALALARI

Sharipova Maloxat Saidjanovna

Umumiy tilshunoslik kafedrasining o'qituvchisi

O'zbekiston Davlat Jahon Tillar Universiteti

E-mail: malokhat83@mail.ru

O'zbekiston Respublikasi Toshkent sh.kichik halqa yo'li 21a uy.

Tel:+998909730700

Annotatsiya: Ushbu maqola psixolingvistika fanining zamonaviy rivojlanishida eng dolzarb va muhim muammolarni ko'rib chiqadi. Til va miya o'rtasidagi aloqa, lingvistik nisbiylik, sotsiolingvistik omillar, bolalar tilini o'rganish, ikki tillilik, onlayn kommunikatsiya va sun'iy intellektning til bilan integratsiyalashuvi kabi masalalar tahlil qilinadi. Maqolada ushbu muammolarning ilmiy va amaliy ahamiyati, shuningdek, kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlar belgilab beriladi.

Kalit so'zlar: Psixolingvistika, Neyrolingvistika, Lingvistik Nisbiylik, Sotsiolingvistika, Bolalar Tili, Ikki Tillilik, Onlayn Kommunikatsiya, Sun'iy Intellekt, NLP, Tafakkur, Miya.

Psixolingvistika - til, ong va miya o'rtasidagi murakkab aloqalarni o'rganadigan fan sifatida jamiyatimizning intellektual va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Texnologiyalar taraqqiyoti, globalizatsiya va ijtimoiy o'zgarishlar bilan birga psixolingvistika sohasida ham yangi va dolzarb muammolar paydo bo'lmoqda. Ushbu maqolada biz psixolingvistikaning eng muhim muammolarini ko'rib chiqish orqali, fanning hozirgi holatini tushunishga va kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashga intilamiz. Maqsad - til va ong o'rtasidagi murakkab aloqalarni o'rganishning ahamiyatini ta'kidlash va bu sohada olib borilayotgan tadqiqotlarning ilmiy va amaliy ahamiyatini ochib berishdir.

•(1) Til va miya aloqasi: Neyrolingvistik tadqiqotlar

• Muammo: Tilni qayta ishlash jarayonida miyaning qaysi qismlari ishtirok etadi va ular qanday vazifalarni bajaradi? Ushbu savolga javob topish uchun neyrolingvistika usullari (fMRI, EEG, TMS) qo'llaniladi.

• Dolzarbliigi: Miyaning tilni qayta ishlash mexanizmlarini tushunish, nutq buzilishlarini davolash, til o'rganishni optimallashtirish va sun'iy intellekt tizimlarini yaratish uchun muhimdir.

(2) Til va tafakkur: Lingvistik nisbiylik masalasi

• Muammo: Til tafakkurga ta'sir qiladimi? Veyrf-Sapiro gipotezasi (lingvistik nisbiylik) til tuzilishi odamlarning dunyoni qanday idrok etishini shakllantiradi, deb ta'kidlaydi.

- Dolzarbligi: Turli tillarda so'zlashuvchi odamlarning tafakkuridagi farqlarni tushunish, madaniyatlararo muloqotni yaxshilash, tarjima muammolarini hal qilish va turli xil dunyoqarashlarni qadrlash uchun muhimdir.

(3) Til va ijtimoiy omillar: Sotsiolingvistik psixolingvistika

- Muammo: Ijtimoiy omillar (sinf, gender, etnik kelib chiqishi) tilni qanday ishlatishimizga va tilni qanday qabul qilishimizga ta'sir qiladi?

- Dolzarbligi: Ijtimoiy tengsizlikni bartaraf etish, ijtimoiy adolatni ta'minlash, diskriminatsiyani kamaytirish va jamiyatda inklyuzivlikni yaratish uchun muhimdir.

- (4) Bolalar tilini o'rganish: Tilni egallash mexanizmlari

- Muammo: Bolalar tilni qanday qilib shunchalik tez va samarali o'rganadilar? Tilni egallashning tug'ma mexanizmlari bormi?

- Dolzarbligi: Bolalar tilini o'rganish qonuniyatlarini tushunish, ta'lim tizimini optimallashtirish, nutq nuqsoni bo'lgan bolalarga yordam berish va ikkinchi tilni o'rganishni osonlashtirish uchun muhimdir.

- (5) Ikki tillilik (bilingvizm) va ko'p tillilik (multilingvizm): Miya va kognitiv jarayonlarga ta'siri

- Muammo: Ikki yoki undan ortiq til bilish miyaga va kognitiv jarayonlarga qanday ta'sir qiladi? Bilingvizm afzalliklari (kognitiv moslashuvchanlik, muammoni hal qilish qobiliyati) haqida dalillar bormi?

- Dolzarbligi: Globalizatsiya sharoitida ikki tillilik va ko'p tillilikning afzalliklarini aniqlash, til siyosatini ishlab chiqish, ta'lim tizimini takomillashtirish va turli madaniyatlararo muloqotni yaxshilash uchun muhimdir.

- (6) Onlayn kommunikatsiya va til: Raqamli psixolingvistika

- Muammo: Internet va ijtimoiy tarmoqlar tilni qanday o'zgartirmoqda? Onlayn kommunikatsiya odamlarning muloqot qilish uslubiga, yozish qobiliyatiga va tilni qabul qilishiga ta'sir qiladimi?

- Dolzarbligi: Onlayn kommunikats

Miyaning ijtimoiy va psixologik ta'sirini tushunish, internet madaniyatini o'rganish, onlayn ta'limni optimallashtirish va onlayn muloqotda xavfsizlikni ta'minlash uchun muhimdir.

- (7) Sun'iy intellekt va til: NLP (Tabiiy tilni qayta ishlash) va psixolingvistika

- Muammo: Sun'iy intellekt tizimlari inson tilini qanchalik yaxshi tushuna oladi va qayta ishlay oladi? NLP algoritmlari inson miyasining tilni qayta ishlash usuliga qanchalik yaqin?

- Dolzarbligi: Insoniy muloqotga o'xshash sun'iy intellekt tizimlarini yaratish, mashina tarjimasini takomillashtirish, ovozli yordamchilarni (Siri, Alexa) yanada samarali qilish va sun'iy intellektning ijtimoiy va etik oqibatlarini tushunish uchun muhimdir.

Psixolingvistika - doimiy ravishda rivojlanib borayotgan va muhim ijtimoiy va ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan fan ekan, yuqorida ko'rib chiqilgan muammolar fanning dolzarbligini va kelajakdagi tadqiqotlar uchun asosiy yo'nalishlarini ko'rsatadi. Til, ong va miya o'rtasidagi aloqalarni chuqurroq tushunish nafaqat ilmiy bilimimizni boyitadi, balki ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy siyosat va texnologiya sohalarida ham amaliy foyda keltiradi. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu muammolarni hal qilishga, yangi metodologiyalarni ishlab chiqishga va psixolingvistikaning bilimlarga asoslangan jamiyatimizga qo'shadigan hissasini oshirishga qaratilishi kerak.

Adabiyotlar ro'yahati:

1. Шамшетова А. (2024). Psixolingvistikaning dolzarb masalalari.
2. Наука и инновации, 1(1), 305–306. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/ilm-fan-va-innovatsiya/article/view/33064>
3. А.А. Реформатский, Введение в Языковедение. Учебник для студентов филологических специальностей высших педагогических учебных заведений РФ. Аспент Пресс, Москва. 1996.
4. Blumenthal, Arthur. 1987. The emergence of psycholinguistics. In Special issue: Psycholinguistics as a case of cross-disciplinary research. Guest edited by William Bechtel. Synthese 72.3: 313–323.